

ПРОТА СТЕВАН ДИМИТРИЈЕВИЋ И СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ВЛАДИСЛАВ ПУЗОВИЋ

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Мије Ковачевића 116, Београд, Србија
vpuzovic@bfspc.bg.ac.rs

САЖЕТАК: Рад је посвећен представљању и анализи научне сарадње проте Стевана Димитријевића и Српске краљевске академије, која се односила на научне материјале које је Димитријевић предавао Академији ради публикавања, од 1899. до 1929. године. Током овог периода публикован је Димитријевићев рад о српско-руским црквеним везама у 17. веку, као и обимна архивска грађа коју је прикупио из руских архива о српској историји и део архивске грађе из манастира Хиландара, који се односио на период до 18. века. С друге стране, одбијено је штампање обимне хиландарске архивске грађе из 18. века. На основу материјала из Архива Српске академије наука и уметности у Београду прати се пут Димитријевићевих списа предатих Академији. Циљ рада је да се укаже на значај објављених Димитријевићевих материјала у издању Академије, као и да се путем реконструкције путање којом су се кретали његови материјали који нису објављени, сачува од заборава његов подухват преписивања и припремања за штампу хиландарске архивске грађе из 18. века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: прота Стеван Димитријевић, Српска краљевска академија, архивска грађа, српско-руске црквене везе, манастир Хиландар

Прота Стеван Димитријевић¹, један од водећих српских црквених историчара прве половине 20. века, научну сарадњу са Српском краљевском академијом започео је непосредно по повратку са школовања на

¹ О научном раду проте Стевана Димитријевића, са прегледом старије и новије литературе о њему, детаљније у: [Пузовић 2020: 5–18].

Кијевској духовној академији, крајем 19. века. У оквиру ове сарадње, у издању Академије, биће објављен Димитријевићев рад из области српско-руских црквених веза и архивска грађа коју је прикупио у руским архивима и манастиру Хиландару. С друге стране, делови архивске грађе коју је Димитријевић прикупио у Хиландару и Русији и припремљене предао Академији, биће одбијени, о чему сведоче записници са седница Српске краљевске академије.

ПРВИ ДИМИТРИЈЕВИЋЕВИ РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У ИЗДАЊУ СРПСКЕ КРАЉЕВСKE АКАДЕМИЈЕ

На Димитријевићево име у *Годишњаку Српске краљевске академије* први пут се наилази 1899. године. На заједничкој седници Академије философских и Академије друштвених наука, одржаној 18. октобра 1899. године, на дневном реду, под трећом тачком, нашао се рад *Одношаји њећских ѡаѡријараха с Русијом у XVII веку*, који је Академији предао прота Стеван Димитријевић. Том приликом је одлучено да реферат о овом раду поднесу академици архимандрит Нићифор (Дучић) и Љубомир Ковачевић [*Годишњак СКА*, 1900: 84–85].

На седници Академије друштвених наука, одржаној 28. фебруара 1900. године, под председништвом академика Симе Лозанића, саслушан је писмени реферат почившег академика архимандрита Нићифора (Дучића) о поменутом Димитријевићевом раду. Дучић је сматрао да је овај рад донео нове чињенице „које нијесу раније биле објелодањене, нити се српска историја њима користовала”. Посебно је нагласио значај коришћене архивске грађе из Архива Министарства иностраних дела Руске империје у Москви. Истакао је да се ради о „пријеписима, очевидно, вриједним за српску црквену и политичку историју у XVII вијеку”. И поред тога што је изнео неколико примера фактографских грешака у раду, Дучић је сматрао да су „овом студијом расвијетљени одношаји пећских патријараха и појединијех српских митрополита с руским царевима и патријарсима дотично црквенијех и народнијех потреба у тешком времену по српску цркву и српски народ.” Реферат је закључио следећим речима: „Пошто у студији има новијех драгоценијех података, пошто је (изузев неколике нетачности), брижљиво израђена, и пошто су на крају документи од историјске вриједности, мишљења сам да је Академија прими и штампа у „Споменику” или засебно, а њезину писцу одреди пристојан хонорар” [*Годишњак СКА*, 1901: 64–68]. Са поменутом оценом архимандрита Нићифора (Дучића) сложио се академик Љубомир Ковачевић, па је на истој седници одлучено да се Димитријевићева студија објави у *Гласу Српске краљевске академије*, а архивски документи у *Споменику Српске краљевске академије* [*Годишњак СКА*, 1901: 68].

Димитријевићева студија *Одношаји њећских ѡаѡријараха с Русијом у XVII веку* објављена је из два дела у *Гласу Српске краљевске академије*, 1900. и 1901. године [Димитријевић 1900а: 201–289; 1901: 153–203]. Овај рад био је заснован на архивској грађи из Архива Министарства иностраних

дела Руске империје у Москви и Архива Свјатјејшег правитељствујушчег синода Руске цркве у Санкт Петербургу. Радило се, углавном, о документима везаним за доласке српских духовних лица у Русију. Ова грађа, највећим делом, раније није била употребљена у српској историографији. Уводни део био је посвећен кратком прегледу историје српско-руских односа, док је централни део рада пратио српско-руске односе током 17. века. Подела поглавља пратила је периоде управе појединих патријараха, тако да је Димитријевић писао о српско-руским односима за време патријараха Пајсија, Гаврила, Максима и Арсенија III Црнојевића. Кроз употребу необјављене архивске грађе Димитријевић је у раду открио многе, до тада, непознате детаље српске црквене историје у 17. веку, који су се односили на поједине манастире или црквена лица и њихове везе са Русијом.

Први рад који је прота Стеван Димитријевић објавио у издању Српске краљевске академије био је заснован на његовим истраживањима извршеним у руским архивима, током његовог студирања у Русији. Ова истраживања била су основ за његову кандидатску дисертацију *Путешествия сербских иерархов и других духовных лиц в Россию в течение XV–XVIII веков и последствия этих путешествий*, одбраћену на Кијевској духовној академији 1898. године.² Радам објављеним у издању Српске краљевске академије Димитријевић је српску научну јавност упознао са резултатима својих истраживања у Русији. Реакција је била позитивна о чему сведоче прикази Јована Радонића и Милутина Јакшића [Радонић 1902: 284–286; Јакшић 1902: 134–138]. Радонић је истакао значај коришћења руских извора за српску црквену историју у време турске владавине, јер „знаменитост овијех извора лежи у томе, што је врло мало докумената за познавање нашега живота под владавином турском онога времена” [Радонић 1902: 284]. С друге стране, Јакшић је у овом Димитријевићевом раду видео важну допуну истраживања архимандрита Илариона (Руварца)³ на пољу српске историје 17. века [Јакшић 1902: 134–135].

Главни Димитријевићев рад, објављен у *Гласу Српске краљевске академије*, био је праћен прилогом у виду интегралне верзије архивских докумената из руских архива, објављених у *Сѣоменику Српске краљевске академије*, 1900. године [Димитријевић 1900б: 59–84]. Објављене су, између осталог, грамате руског цара Алексеја Михаиловича и патријарха Никона, које су се тичале српских манастира или црквених великодостојника, као и молбе српских архијереја који су стизали у Москву. Три године касније (1903) Димитријевић је у *Сѣоменику Српске краљевске академије* објавио групу архивских докумената који су се тичали односа Српске цркве и Русије у 16. веку [Димитријевић 1903: 16–42]. Међу њима

² О Димитријевићевом школовању на Кијевској духовној академији, детаљније у: [Пувовић 2017: 172–179].

³ Архимандрит Иларион (Руварац) се интересовао за архивску грађу коју је Димитријевић прикупио у Русији. Из писма Љубомира Ковачевића сазнаје се да је Руварац прегледао ове материјале пре него што је започето њихово објављивање у издању Српске краљевске академије [АСАНУ, ИЗ, Преписка Илариона (Руварца), 6107, *Љ. Ковачевић – И. Руварац, Биоград, 29. мај 1901*].

су, између осталих, били и документи везани за преписку Ангелине Бранковић и московског великог кнеза Василија Ивановича, као и за везе између цара Ивана IV Грозног и манастира Хиландара. Поменути радови проте Стевана Димитријевића, објављени почетком 20. века, отворили су врата за његову даљу научну сарадњу са Српском краљевском академијом, која ће, првенствено, подразумевати објављивање архивске грађе из Русије и манастира Хиландара.

ДАЉА САРАДЊА ДИМИТРИЈЕВИЋА И АКАДЕМИЈЕ: АРХИВСКА ГРАЂА ИЗ РУСИЈЕ И МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Током прве деценије 20. века прота Стеван Димитријевић припремао је две велике збирке докумената које је намеравао да објави у издању Српске краљевске академије. Прва је била збирка докумената за српску историју из руских архива и библиотека, која је обухватала грађу из 17, 18. и 19. века. Друга је била збирка архивске грађе из манастира Хиландара, коју је Димитријевић поделио на старију, која је обухватала грађу до 18. века, и новију архивску грађу, чију су окосницу чинили материјали из 18. века. Прву групу докумената Димитријевић је прикупио током студирања у Русији, док је другу прикупио током својих боравака у манастиру Хиландару, почев од 1905. године.

Прво помињање поменуте грађе, и то оног дела који се односи на Хиландар, налази се у писму које је Димитријевић упутио Српској краљевској академији средином 1906. године [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–1, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Скопље, 17. јун 1906*]. Писмо је написано неколико месеци после Димитријевићевог првог боравка у Хиландару.⁴ У њему, између осталог, извештава Академију да је током поменутог боравка „преписао сва акта из XVIII века и записе којих нема у ’Старим српским записима и натписима’ г. Љуб. Стојановића”. Најавио је да ће поменуте материјале ускоро средити, припремити регистре и послати их Академији [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–1, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Скопље, 17. јун 1906*].⁵ Неколико месеци касније Димитријевић је послао припремљене хиландарске материјале. У пропратном писму Српској краљевској академији навео је да је преписао четири старе хрисовуље, које су биле недоступне Љубомиру Ковачевићу приликом његових истраживања у Хиландару, 22 до тада необјављена хиландарска акта до 18. века, 588 докумената из 18. века,

⁴ Прота Стеван Димитријевић први пут је боравио у манастиру Хиландару од 16. октобра 1905. до 8. фебруара 1906. године. О његовим посетама манастиру Хиландару, детаљније у: [Јевтић 1984: 34–40].

⁵ У овом писму Димитријевић је, између осталог, замолио да се новија издања Српске краљевске академије доставе манастиру Хиландару, пошто у манастирској библиотеци „српских књига има врло мало” [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–1, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Скопље, 17. јун 1906*]. Неколико месеци касније Српска краљевска академија послала је 35 својих издања манастиру Хиландару, о чему сведочи писмо секретара Академије Љубомира Ковачевића упућено управи манастира [АМХ, СС, к. 44/II, 24/1907, *Љ. Ковачевић – Управа манастира Хиландара, Београд, 16. новембар 1906*].

као и бројне записе и натписе. Предложио је да ови документи буду објављени у издању Академије, нагласивши да старе хрисовуље уступа Љубомиру Ковачевићу. Димитријевић је у пропратном писму детаљно изложио методологију преписивања и припреме докумената и регистра. Истакао је да је у целости преписао „све документе који имају ма и најмању вредност за језик или историју”, док је остале документе „с обзиром на вредност садржаја” дао у краћем или дужем изводу. Документе је поређао по хронолошком реду. На крају је најавио да ће наставити преписивање хиландарске грађе из 19. века [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/I–1–а, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Београд, 20. октобар 1906*]. О овим материјалима реферисао је академик Александар Белић, 9. јануара 1907. године. На основу његовог реферата одлучено је да хиландарски документи буду објављени, али тек пошто Димитријевић пошаље и грађу из 19. века [*Годишњак СКА 1907*: 39–40]. Пошто је Димитријевић, у међувремену, послао и грађу из 19. века, на седници Академије друштвених наука, од 30. јуна 1910. године, одлучено је да исту прегледа и оцени академик Љубомир Стојановић [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Зайисник седнице од 30. јуна 1910*]. На седници Академије друштвених наука од 15. октобра 1910. године, на основу Стојановићевог позитивног реферата, донета је одлука да се хиландарски материјали које је Димитријевић послао штампају у издању Академије [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Зайисник седнице од 15. октобра 1910*]. Тако је у року од три године Димитријевићева хиландарска архивска грађа добила два позитивна реферата за публикавање у издању Српске краљевске академије.

У међувремену Димитријевић је припремио и велике делове руске архивске грађе, везане за српску историју, а коју је прикупио током студирања у Русији. То је била знатно обимнија збирка докумената у односу на оне објављене 1900. и 1903. године. Централни део ове грађе чинили су документи везани за односе манастира Студенице и Хиландара са Русијом, а значајан део чинили су и документи који су сведочили о везама Карловачке митрополије и Русије. Ову грађу послао је Српској краљевској академији у септембру 1908. године. У пропратном писму је најавио да намерава да настави истраживање у руским архивима, чим му животне и финансијске околности то допусте [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–5(1), *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Солун, 22. септембар 1908*]. Ово Димитријевићево писмо било је на дневном реду седнице Академије друштвених наука 20. октобра 1908. године, када је одлучено да се материјали које је послао упуте на оцену академику Љубомиру Ковачевићу [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Зайисник седнице од 20. октобра 1908*]. Ковачевићев реферат саопштен је на седници од 2. децембра 1908. године. На основу предлога из реферата одлучено је да се архивска грађа коју је послао Димитријевић упуту академијиним Одбору за *Историјски зборник* [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Зайисник седнице од 2. децембра 1908*]. Две године касније потврђено је да ће поменута грађа бити објављена,

али у *Сѿоменику Срѿске краљевске академије* [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Записник седнице од 10. новембра 1910*]. Димитријевић је, у међувремену, допунио руску архивску грађу, о чему је Академију обавестио писмом од 23. фебруара 1911. године. Том приликом дао је и конкретне предлоге наслова поглавља, која би обједињавала делове грађе. Писмо је завршио следећим речима: „Детаљна анализа показате праву вредност ове грађе, али се надам да ће славна Академија и из површног прегледа увидети да има места примити је и штампати онако како овде молим” [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–5(2), С. *Димитријевић – Срѿска краљевска академија, Солун, 23. фебруар 1911*]. Непуних месец дана после овог Димитријевићевог писма, 14. марта 1911. године, одржана је седница Академије друштвених наука на којој је одлучено да реферат на поднети материјал из руских архива напише академик Љубомир Стојановић [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Записник седнице од 14. марта 1911*]. На основу позитивног мишљења академика Стојановића, на седници Академије друштвених наука, одржаној 20. маја 1911. године, одлучено је, по други пут, да *Грађа за срѿску историју из руских архива и библиотеке* буде објављена у *Сѿоменику Срѿске краљевске академије* [АСАНУ, АА, Записници скупова Академије друштвених наука, *Записник седнице од 20. маја 1911*].

На основу наведеног види се да је грађа из манастира Хиландара и из руских архива, коју је прота Димитријевић припремио и предао Српској краљевској академији, била одобрена за објављивање у више наврата, а коначно одлукама Академије из 1910. и 1911. године. Због ратова који су уследили (1912–1918) публикавање је пролонгирано. Питање објављивања ових материјала поново је покренуто двадесетих година. У складу са начелном одлуком Академије да се сви предратни примљени материјали подвргну ревизији, Димитријевићеви списи су поново размотрени. Њихова коначна судбина била је различита. Део материјала је публикован, а део одбијен.

Грађа из руских архива и библиотека за српску историју публикована је у складу са Димитријевићевим предлогом из писма Српској краљевској академији, од 23. фебруара 1911. године. Објављена је 1922. године на више од 300 страница [Димитријевић 1922а: 1–329]. Грађа је подељена у седам поглавља, а најобимнија су била посвећена документима везаним за одласке српских архијереја у Русију и за везе српских манастира са руским државним и црквеним властима. Важнији документи пропраћени су Димитријевићевим коментарима. Збирка је снабдевена регистром који је, првенствено, обухватао имена и географске појмове. Димитријевић је у предговору детаљно представио историјат својих истраживања у Русији и навео да грађа раније није публикована „због прошлих ратова” [Димитријевић 1922а: IV]. Поменута збирка докумената и до данас представља незаобилазан материјал у изучавању српско-руских духовних веза.⁶

⁶ Истакнути српски историчари с краја 20. и почетка 21. века наводили су да је Димитријевић најбољи познавалац руске архивске грађе о српској историји и да његова збирка

Током двадесетих година Димитријевић је Српској краљевској академији предао додатни материјал из Русије. Током свог боравка у хуманитарној мисији у Русији (1923–1924)⁷ преписао је два рукописа о руском ратовању против Османлија у време Првог српског устанка, који су се чували у Историјско-археолошком музеју у Одеси (бившем Императорском одеском друштву историје и старина).⁸ О томе је обавестио Академију писмом од 15. децембра 1926. године [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/II–4, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Београд, 15. децембар 1926*]. Ови материјали предати су на оцену академику Владимиру Ћоровићу. Ћоровићев реферат разматран је 28. јануара 1929. године. У реферату је истакнуто да рукопис није адекватно припремљен за објављивање у издању Академије, јер је „без икаква коментара и паралела”. Делови ове грађе били су већ коришћени у радовима Вука Караџића и Миленка Вукићевића. По мишљењу Ћоровића само мањи део ове грађе могао је бити објављен у издању Академије, под условом да буде адекватно припремљен [АСАНУ, АА, Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука, *Записник седнице од 28. јануара 1929*]. Секретар Академије Александар Белић дописом од 28. јануара 1929. године обавестио је проту Стевана Димитријевића о Ћоровићевим примедбама [АСАНУ, АА, Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука, *Записник седнице од 28. јануара 1929*]. У Административном архиву Српске академије наука и уметности нема даљег трага о овим списима, па се може закључити да је Димитријевић одустао од њиховог објављивања.

За разлику од руске архивске грађе која је у највећем делу публикована у издању Српске краљевске академије, судбина Димитријевићеве хиландарске архивске грађе била је другачија. Само мањи део је публикован. Први помен ове грађе у документима Академије, после Првог светског рата, налази се у *Годишњаку Српске краљевске академије* за 1920. годину. На седници Академије друштвених наука, одржаној 15. марта 1920. године, Љубомир Стојановић је усмено реферисао о хиландарској грађи до 18. века, и грађи с почетка 19. века, предложивши њихово објављивање. Предложио је да се хиландарска архивска грађа до 18. века објави у *Своменуку Српске краљевске академије*, а грађа с почетка 19. века „да се штампа кад се буде издавао зборник манастира Хиландара” [*Годишњак СКА*, 1921: 23]. Овом приликом уопште није поменута грађа из 18. века која је представљала највећи део хиландарске архивске грађе коју је Димитријевић својевремено предао Академији.

Од целокупне хиландарске архивске грађе коју је Димитријевић предао Академији публиковани су само *Документи хиландарске архиве*

докумената из руских архива и данас има научну актуелност [Самарцић 1993: 69; Јовановић 2012: 21].

⁷ О Димитријевићевој хуманитарној мисији у Русији (1923–1924), детаљније у: [Веселиновић 1984: 53–102].

⁸ Радило се о белешкама руског генерала Пушчина и списима генерала Бутаргина и Данилевског.

до XVIII века [Димитријевић 1922б: 20–31]. Радило се о 22 документа из 15, 16. и 17. века, које је Димитријевић назвао „старом хиландарском архивом обичних докумената” [Димитријевић 1922б: 20]. Најстарији документ био је из 1472, а најмлађи из 1688. године. Сва документа су објављена у оригиналној језичкој варијанти, на српскословенском, а један на латинском језику. Снабдевена су и одговарајућим Димитријевићевим објашњењима. Судбина осталих хиландарских докумената, а пре свега оних из 18. века, може да се испрати само кроз записнике са седница Српске краљевске академије.

Први помен Димитријевићеве хиландарске архивске грађе из 18. века, која је према његовом писму Академији из 1906. године садржавала преписе 588 докумената, у документима Академије после Првог светског рата налази се у материјалима заједничке седнице Академије философских и друштвених наука, одржане 16. новембра 1925. године. Том приликом је одлучено да поменута грађа буде поново прегледана и оцењена. Ово задужење добио је Владимир Ћоровић [АСАНУ, АА, Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука, *Записник седнице од 16. новембра 1925*]. Ћоровићев реферат [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/1–2, В. Ћоровић – Српска краљевска академија, *Београд, 10. јануар 1927*] разматран је на заједничкој седници Академије философских и друштвених наука 7. фебруара 1927. године [АСАНУ, АА, Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука, *Записник седнице од 7. фебруара 1927*]. Ћоровић је оспорио научни значај већег дела припремљене хиландарске архивске грађе из 18. века. Сматрао је да многи документи, попут различитих врста признаница, немају научни значај. Тврдио је да су то „калуђерске литаније о милостињи, обрачуни, дугови и признанице”. Са друге стране, признао је да део грађе има научни значај, попут писама везаних за прилике у Србији и Бугарској у време јаничарског одметништва, крајем 18. и почетком 19. века, као и писама српске колоније у Смирни (1808), Неофита Рилског (1809), кнеза Милоша. Реферат је закључио на следећи начин: „Према свему изложеном, збирка г. Ст. Димитријевића има неједнаку вредност. Нека акта из ње заслужују да буду свакако издата и то цела. За друга ја бих предложио у најбољем случају само извод”. Ћоровић је истакао да евентуално објављивање поменуте грађе може доћи у обзир само после „дефинитивне редакције рукописа за штампу” [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/1–2, В. Ћоровић – Српска краљевска академија, *Београд, 10. јануар 1927*].

После Ћоровићевог реферата материјали су враћени Димитријевићу, уз пропратно писмо секретара Академије Александра Белића [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/1–3, А. Белић – С. Димитријевић, *Београд, 9. фебруар 1927*]. Димитријевић је упутио писани одговор Српској краљевској академији 20. децембра 1927. године. У одговору је оспорио Ћоровићев став да је већина грађе из 18. века ненаучног карактера. Објаснио је да се не ради о „калуђерским литанијама”, већ о документима везаним за писанију, односно калуђерска путовања по свим српским крајевима ради прикупљања милостиње. Ова путовања имала су велики духовни и национални

значај, јер су сведочила о живим везама Хиландара и различитих српских крајева. Њихов резултат се често огледао у отварању школа и ширењу писмености у народу. Различите врсте признаница у којима су помињане поједине монашке келије на Светој Гори, често су биле једини документи који сведоче о српском присуству у њима током 18. века. У овим документима, по Димитријевићевим речима „има маса нових података о личностима из места и крајева о којима за оно доба у другим писаним споменицима ни трага ни гласа немамо”. Пошто је ова грађа изложена пропадању, сматрао је да је неопходно да буде публикована и на тај начин трајно сачувана. На крају писма изразио је наду да „Академија неће наћи разлога да мења ранија своја решења из 1907. и 1910. г. о штампању овога градива” [АСАНУ, ИЗ, СД, 14435/VII–2/I–1–6, *С. Димитријевић – Српска краљевска академија, Београд, 20. децембар 1927*].

И поред поменутих Димитријевићевих ставова Српска краљевска академија остала је при првобитном ставу. На заједничкој седници Академије философских и друштвених наука, 28. маја 1928. године, одлучено је „да се остане при ранијем решењу” [АСАНУ, АА, Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука, *Записник седнице од 28. маја 1928*]. У документима Академије нема даљег помена о овој грађи.⁹

* * *

Научна сарадња проте Стевана Димитријевића са Српском краљевском академијом, од 1899. до 1929. године, била је интензивна и обележена Димитријевићевим припремањем и достављањем Академији научних материјала, пре свега архивске грађе. Током ових тридесет година, у издању Академије, публиковани су важни радови проте Димитријевића. Поред рада о односима српских патријараха и Русије у 17. веку, публикована је и важна архивска грађа из руских архива о српској историји, као и део хиландарске архивске грађе до 18. века. Ови научни материјали оцењени су позитивно у српској научној јавности, а објављена архивска грађа и данас има велики значај за истраживање српско-руских духовних веза. Прота Димитријевић се и данас сматра једним од најбољих српских познавалаца руске архивске грађе о српској црквеној историји. Са друге стране, део материјала које је Димитријевић предао Академији није публикован. Од овог материјала најзначајнија је обимна хиландарска архивска грађа из 18. века. Скоро 600 докумената које је Димитријевић припремио, нажалост, није објављено. Овај припремљени материјал је, потом, највероватније неповратно изгубљен. Једино сведочанство о њему данас представљају записници са седница Академије из тог времена. Чување од заборава овог научног подухвата проте Димитријевића важно је ради целовитог сагледавања његовог научног дела, али и ради потпунијег увида у његову научну сарадњу са Српском краљевском академијом.

⁹ На основу податка из романсиране биографије проте Стевана Димитријевића може се извести закључак да је његова хиландарска архивска грађа страдала у једном пожару у његовом стану у Београду [Пелеш 2002: 302].

ЗАХВАЛНОСТ

Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Православног богословског факултета Универзитета у Београду коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

- Архив Српске академије наука и уметности, Историјска збирка (АСАНУ, ИЗ): Заоставштина проте Стевана Димитријевића.
 Архив Српске академије наука и уметности, Историјска збирка (АСАНУ, ИЗ): Преписка Илариона (Руварца).
 Архив Српске академије наука и уметности, Административни архив (АСАНУ, АА): Записници скупова Академије друштвених наука (1908, 1910, 1911).
 Архив Српске академије наука и уметности, Административни архив (АСАНУ, АА): Записници заједничких скупова Академије философских и друштвених наука (1925, 1927, 1928, 1929).
 Архив манастира Хиландара, Српски списи (АМХ, СС): Кутија 44.

Објављени извори

- Годишњак СКА XIII, за 1899 (1900). Београд: Државна штампарија.
 Годишњак СКА XIV, за 1900 (1901). Београд: Државна штампарија.
 Годишњак СКА XX, за 1906 (1907). Београд: Државна штампарија.
 Годишњак СКА XXIX, за 1920 (1921). Београд: Штампарија Мироточиви.
 Димитријевић, Стеван (1900б). Прилози расправи „Одношаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку” у Гласу LVIII и LX. *Сјоменик Српске краљевске академије*, XXXVIII, други разред: 34: 59–84.
 Димитријевић, Стеван (1903). Документи који се тичу односа између српске цркве и Русије у XVI веку. *Сјоменик Српске краљевске академије*, XXXIX, други разред: 35: 16–42.
 Димитријевић, Стеван (1922а). Грађа за српску историју из руских архива и библиотека. *Сјоменик Српске краљевске академије*, LIII, други разред: 45: 1–329.
 Димитријевић, Стеван (1922б). Документи хиландарске архиве до XVIII века. *Сјоменик Српске краљевске академије*, LV, други разред: 47: 20–31.

Литература

- Веселиновић, Рајко (1984). Рад Стевана М. Димитријевића као делегата и инспектора Народног одбора СХС за помоћ гладнима у СССР-у 1922/1924. године. *Сјоменица њроше Сјеве Димитријевића, Бојословље*, 1–2: 53–102.
 Димитријевић, Стеван (1900а; 1901). Одношаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку, *Глас Српске краљевске академије*, LVIII, други разред: 37: 201–289; LX, други разред: 38: 153–203.
 Јакшић, Милутин (1902). Ст. М. Димитријевић, Одношаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку. (Из Гласа Српске Краљевске Академије LVIII и LX), *Бојословски гласник*, књ. 1, св. 2: 134–138.
 Јевтић, Атанасије (1984). Посете проте Стеве манастиру Хиландару. *Сјоменица њроше Сјеве Димитријевића, Бојословље*, 1–2: 34–40.

- Јовановић, Мирослав (2012). *Срби и Руси 12–21. век (историја односа)*, Београд: Народна библиотека Србије.
- Пелеш, Зорица (2002). *Проџа Стеван Димитријевић. Анђео Божји за јужну Србију*. Београд: Предзорје.
- Пузовић, Владислав (2017). *Руски џуџеви српској бојословља. Школовање Срба на руским духовним академијама 1849–1917*, Београд: Православни богословски факултет, ЈП Службени гласник.
- Пузовић, Владислав (2020). Српско-руски црквени односи у радовима протојереја-ставрофора Стевана М. Димитријевића (У спомен на првог декана Православног богословског факултета у Београду). *Бојословље*, 2: 5–18.
- Радонић, Јован (1902). Ст. М. Димитријевић. Одношаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку. Из Гласа срп. краљ. акад. LVIII, стр. 201–289. и Гласа LX, стр. 153–203, *Источник*, 12: 284–286.
- Самарцић, Радован (1993). Српска Православна Црква у XVI и XVII веку. У: *Историја српској народа*, књ. 3, т. 2, Београд: Српска књижевна задруга, 7–102.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

PROTOPRESBYTER STEVAN DIMITRIJEVIĆ
AND THE SERBIAN ROYAL ACADEMY

by

VLADISLAV PUZOVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
Mije Kovačevića 11b, Belgrade, Serbia
vpuzovic@bfspc.bg.ac.rs

SUMMARY: Protopresbyter Stevan Dimitrijević's academic contribution to the Serbian Royal Academy is primarily evident in his preparation and submission of the archive materials for publishing. That cooperation took place during the first three decades of the twentieth century (1899–1929). The Serbian Royal Academy was a publisher of Dimitrijević's paper about the Serbian–Russian Church relationships in the 17th century, as well as the archive materials from Russia about the Serbian Church history, and partially the archives from the Hilandar Monastery until the 18th century. The Hilandar Monastery archive materials from the 18th century, collected and submitted by Dimitrijević to the Serbian Royal Academy were never published. This paper follows the path of Dimitrijević's work submitted to the Serbian Royal Academy, based on the materials from the Archives of the Serbian Academy of Science in Belgrade. Notes taken during the meetings of the Academy were often the only source of some Dimitrijević's papers. The purpose of this research is to emphasize the contribution of Dimitrijević's papers that are published by the Serbian Royal Academy, and to keep the memory of Dimitrijević's attempt to prepare and publish the archive materials from Hilandar Monastery from the 18th century.

KEY WORDS: Protopresbyter Stevan Dimitrijević, Serbian Royal Academy, archive materials, Serbian–Russian Church relationships, Hilandar Monastery